

le præfati intellectus, neg. Itaque res omnes, cujuscumque sint naturæ, intellectui objici possunt, eo ipso, quod participant rationem *entis*, quæ est veluti forma generalis et primitiva intellectus: attamen ex hoc minime consequitur, res omnes æqualiter ad intellectum hominis comparari seu referri; sed sunt quædam ex ipsis, ad quæ ex propria specifica natura atque ex conditione præsentis status fertur spontaneo motu, quasi ad objectum connaturale et sibi proportionatum; suntque, ut diximus, res seu naturæ sensibiles. Cæterum, dum D. Thomas vocat ens objectum *proprium* intellectus, sumit proprium pro adequato; nos vero sumimus in thesi pro proportionato sive connaturali.

Objic. 2.º Objectum imaginationis est quid singulare; sed objectum intellectus in hac vita est id, quod continetur in imaginatione; quinimmo D. Thomas ipse ait, quod «objectum intellectus... offertur a virtute imaginativa»; ergo...

Resp. dist. min. Continetur et offertur a virtute imaginativa *quoad naturam ipsam, quæ intelligitur*, conc.; *quoad modum et conditionem, sub qua intelligitur*, neg. Res igitur sensibilis in phantasmate sive repræsentatione imaginationis continetur atque offertur intellectui; sed hic eam actu non percipit, nisi prout subest formæ universalitatis. Quod ergo imaginatio intellectui offert, potius est materia objecti quam objectum ipsum intellectus; unde ipsemet D. Thomas ait, quod «quasi materialiter administratur vel offertur a virtute imaginativa».

ARTICULUS QUINTUS

De intellectu agente et possibili.

§ I

Necessitas et notio intellectus agentis et possibilis in genere.

«Homo autem, ut loquitur D. Thomas ¹, est perfectissimus inter omnia inferiora moventia; ejus autem propria et

¹ *Sum. Cont. Gent.*, lib. 2.º, cap. LXXVI.

naturalis operatio est intelligere, quæ non completur sine passione quadam, in quantum quilibet intellectus patitur ab intelligibili; nec etiam sine actione, in quantum intellectus facit, intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu. Oportet igitur, in natura hominis esse utriusque proprium, scilicet, intellectum agentem et possibilem; et neutrum secundum esse ab anima hominis separatum esse».

«Naturæ rerum materialium, subdit alibi ¹, quas nos intelligimus, non subsistunt extra animam immateriales et intelligibiles in actu, sed sunt solum intelligibiles in potentia extra animam existentes. Et ideo oportuit, esse aliquam virtutem, quæ faceret illas naturas intelligibiles actu: et hæc virtus dicitur intellectus agens in nobis».

«Cum mens nostra, addit ², comparatur ad res sensibiles, quæ sunt extra animam, invenitur, se habere ad eas in duplici habitudine. Uno modo ut actus ad potentiam, in quantum, scilicet, res, quæ sunt extra animam, sunt intelligibiles in potentia..... et secundum hoc ponitur intellectus agens. Alio modo ut potentia ad actum, prout, scilicet, in mente nostra formæ (naturæ) rerum determinatæ sunt in potentia tantum, quæ in rebus extra animam sunt in actu; et secundum hoc ponitur in anima nostra intellectus possibilis, cujus est recipere formas (species vel ideas) a rebus sensibilibus abstractas. Quod quidem lumen intellectus agentis procedit, sicut a prima origine, a Deo; et secundum hoc verum est, quod scientiam a sensibilibus mens nostra accipit. Nihilominus tamen ipsa anima in se similitudines (ideas) rerum format, in quantum per lumen intellectus agentis efficiuntur formæ a sensibilibus abstractæ intelligibiles actu, ut in intellectu possibili recipi possint».

«Duorum intellectuum, concludit tandem ³, scilicet, possibilis et agentis, duæ sunt actiones. Nam intellectus possi-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 54, art. 4.º

² *QQ. Disp. De Verit.*, q. 10.^a, art. 6.º

³ *QQ. Disp. De Ani.*, art. 4.º, ad 8.

bilis est recipere intelligibilia; actio autem intellectus agentis abstrahere intelligibilia. Nec tamen sequitur, quod sit duplex intelligere in homine, quia ad unum intelligere oportet, quod utraque istarum actionum concurrat».

Ut quisque facile pervidet, verba hæc, quæ D. Thomas centies in suis operibus repetit atque evolvit, continent ejus veluti theoriam generalem circa intellectum agentem et possibilem, quæ proinde ad sequentia capita breviter potest revocari:

1.º Sensibiles res seu naturæ (*formæ* appellantur frequenter a D. Thoma), quæ, ut supra diximus, sunt veluti objectum proportionatum et connaturale nostri intellectus, quæque ut plurimum et frequentius ipsi nunc objiciuntur, ex seipsis et quatenus *entia* quædam sunt, *intelligibiles* sunt; et vicissim intellectus noster eas intelligere valet. At vero, quia ipsæ, prout extra animam existunt, sub forma singularitatis existunt, et ex alia parte intellectus noster easdem percipit ac cognoscit sub forma universalitatis, consequitur plane, præfatas naturas, si spectentur prout in se et extra animam existunt, *potentiam* quidem habere ad hoc, ut intelligantur, sed de facto et *actu* per intellectum percipi non posse, nisi formam universalitatis induant, qua fiunt *intelligibilia actu* per intellectum, cum antea solum essent *intelligibilia in potentia*, ut loquamur cum D. Thoma.

2.º Quod si hujusmodi res, prout in se sunt, de facto et actu per intellectum non percipiuntur, nisi quatenus subsunt conditioni universalitatis; ergo agnoscere oportet necessario aliquod *agens*, cujus vi et actione res seu naturæ sensibiles ex singularitate ad universalitatem transeant, ex intelligibilitate in potentia ad intelligibilitatem actualem deducantur et perveniant.

3.º Jam vero, quoniam per se notum est, agentem causam vel superioris, vel saltem æqualis naturæ cum effectu esse, evidens fit omnino, quod agens istud, actualem intelligibilitatem ac formam universalem objectis materialibus ac sensibilibus tribuens, nec virtus ulla seu causa materialis

certe esse potest, nec etiam ulla virtus seu potentia sensitiva, quæ ad materialia tantum et singularia vim suam porrigit. Igitur *agens* istud aliud esse non potest nisi *agens* ordinis intellectualis; ac proinde adserere oportet esse ipsum lumen intellectuale seu intelligentiam hominis, nisi cum Averroee velimus dicere, *intellectum agentem* esse rem ab homine separatam, vel cum Cousin esse *rationem impersonalem*, vel cum Mallebranche et Gioberti esse ipsam *rationem Dei*.

4.º Itaque *intellectus agens* nihil est aliud quam ipsemet intellectus humanus, quatenus superioritate et activitate supra sensus et sensibilia præditus existit ex ipsa sua natura. Facultas namque intelligendi, quæ nobis inest, utpote participatio quædam luminis divini ejusque infinitæ activitatis, utpote impressio divinarum idearum, denique utpote facultas pure spiritualis ac quasi divina, materialia omnia ac sensibilia transcendens, vim habet efformandi per abstractionem a repræsentationibus imaginationis ideas intelligibiles, sive repræsentationes intellectuales (*similitudines rerum*, apud D. Thom.), quibus objectum formam universalem induit ac intelligibile *actu* evadit.

5.º Quo semel facta, objectum utpote intelligibilitate proxima et actuali jam donatum ac forma universali indutum menti seu potentiæ intellectuali conjungitur, in ipsa recipitur, ac per eandem percipitur et cognoscitur. Atque per hoc et propter hoc intellectus *possibilis* nomen et rem sibi vindicat. Unde

6.º *Possibilis* denominatio tribuitur et congruit nostræ intelligentiæ præsertim propter duo: 1.º quatenus, nullam objectorum repræsentationem actu in se præhabens, omnes tamen *potest* in se recipere; 2.º quatenus res omnes, cujuscumque tandem sint generis, percipere aliqua ratione *potest*, eo ipso, quod ejus adæquatum objectum est ens. Habet igitur *intellectus possibilis* ex una parte activitatem universalem, quia omnia potest percipere; ex alia quasi *receptivitatem* universalem, quia res cunctas secundum esse intentionale, repræsentativum et objectivum in se recipere potis est.

7.º Denique hoc nomen *intellectio*, si accipiatur, ut vere communiter accipitur, pro actu, quo intellectus percipit ac cognoscit objectum, congruit solum intellectui possibili; actus siquidem proprius et peculiaris intellectus agentis est abstrahere atque efformare ideas intellectuales (*species intelligibiles, species impressas, similitudines rerum*); vel generatim hujus actus est efficere objecta *intelligibilia actu*, communicando ipsis formam universalitatis, sub qua per intellectum nostrum cognoscuntur. Ast vero, si *intellectio* adæquate accipiatur pro omni eo, quod ex parte intellectus ad cognitionem objecti progignendam requiritur, tunc et actum intellectus agentis et actum intellectus possibilis simul complectitur, quia, ut merito adnotavit D. Thomas, «ad unum intelligere oportet, quod utraque istarum actionum concurrat».

§ II

De existentia intellectus agentis.

Quamvis ex his, quæ in superiori paragrapho delibavi, satis superque constare videatur necessitas ac proinde existentia intellectus agentis, juvat hanc directe statuere, cum de re agatur, quæ majoris est momenti quam vulgo existimetur, quæque a philosophis hodiernis frequenter indubium revocatur. Unde sit

THESIS

Existit in homine intellectus agens, qui intelligibilitatem actualem rebus sensibilibus communicat, quæ intelligibilitas per abstractionem idearum perficitur.

Thesis duas complectitur partes juxta duplicem significationem, quæ huic voci *intellectus agens* attribui potest. Namque *intellectus agens*, lato sensu acceptus, nuncupari vere potest facultas seu vis illa, qua sensibilia et materialia objecta ha-

bilia redduntur ad hoc, ut per intellectum nostrum modo sibi connaturali et proprio, id est, in universali percipiantur, sive, ut aptissime D. Thomas habet, qua objecta intelligibilia tantum in potentia actu intelligibilia redduntur, nihil determinando circa modum et rationem, quibus hæc actualis intelligibilitas objectis communicatur, sive id fiat per abstractionem et formationem idearum, sive non.

At sensu magis stricto accipi potest *intellectus agens*, prouti accipiebant ut plurimum Scholastici, videlicet, pro quadam vi et facultate activa nostri intellectus, qua, ad phantasmata imaginationis se convertens ac eadem potentissima sua vi quasi transmutans, elicit ex iisdem ideas, quæ objectum reale absque singularitatis conditionibus menti ræpresentant atque objiciunt.

Dixi *rebus sensibilibus*; quia, quamquam intellectus agens aliquatenus influit et determinat cognitiones intellectuales circa objecta pure spiritualia, puta Deum et angelos, ut mox dicemus, ejus tamen actio præcipue, frequentius et apertius circa sensibilia locum habet, circa quæ etiam sensibilia maxima pars nostræ cognitionis intellectualis versatur atque ex ipsis eruitur. Siquidem ipsemet conceptus universalissimi, ut notio veritatis, bonitatis, malitiæ, justitiæ, etc., ex actibus sensibilibus et singularibus, veris, bonis, malis, etc., eliciuntur per rationis abstractiones et præcisiones. Quibus prælibatis,

Prob. 1.ª pars. Ratione, sensu communi philosophorum omnium ac demum experientia ipsa quotidiana testibus, intellectus noster, dum res sensibiles percipit et cognoscit, eas sub forma universalitatis percipit ac cognoscit; ergo objectum intellectus eatenus actu percipitur ac cognoscitur a nobis cognitione intellectuali, quatenus subest formæ universalitatis. Subsumo: atqui hæc forma universalitatis, quæ objectum singulare et sensibile habile reddit, ut actu et de facto ab intellectu percipiatur, non nisi per ipsam virtutem seu facultatem intellectualem hominis in objecto produci ac determinari potest; ergo existit in nostra intelligentia virtus

et potestas ad id perficiendum. Atqui intellectus agens nihil aliud est in seipso quam activitas quædam intellectualis, qua efficitur, ut natura sensibilis singularitatem exuat et universalitatem induat, ut hac ratione objectum actuale intellectus evadat; ergo quicumque admittit, naturas seu res sensibiles sub ratione universali per intellectum percipi, admittere quoque omnino cogitur intellectum agentem priori sensu acceptum. Porro formam universalitatis ac proinde actualem intelligibilitatem non nisi per ipsum intellectum naturæ sensibili tribui posse, vel ex eo satis constat, quod universalitas ista nec naturæ sensibili ex se congruit, cum ex seipsa et prout extra animam existit singularitatem et individuationem sibi vendicet; nec per ullam potentiam sensitivam communicari potest, cum quælibet sentiendi facultas singularia tantum repræsentet ac percipiat, experientia ipsa teste.

Scio equidem, Balmes, Cuevas cum aliis, hodiernæ philosophiæ auribus blandientes, intellectus agentis necessitatem et existentiam inficiari, eo quod ideæ intellectuales sint ipsamet perceptio sive actio intellectus, qui apud ipsos sensibilia objecta in repræsentationibus imaginationis immediate capit et percipit, vel in unitate conscientiæ *ego*, ut Balmes autumat. Ast scio quoque, oppido et vehementer in re hac illos falli, non solum quia, ut mox dicemus, probabilius est, ideas et conceptus intellectuales ab actione intellectus distinguere, sed etiam et maxime quia, præfata hypothesi data, semper verum erit, intellectum nostrum sensibile ac singulare objectum, sive in conscientia, sive in phantasia existens et præsens, actu non percipere vel cognoscere, nisi accipiendo ipsum ut universale, ac proinde nisi prius natura, quamvis simul tempore, spoliaret ipsum singularitate, quacum in sensu existit et repræsentatur.

Uno verbo: quoniam nihil actu intelligitur, nisi prius natura intelligibile actu sit per universalitatem, et quoniam hæc actualis intelligibilitas per universalitatem objecto non inest ex seipso extra animam, nec eam a sensibilitate recipe-

re potest, ipsi proculdubio communicatur ac in eo determinatur per actionem intellectus; atqui nihil aliud est intellectus agens generatim acceptus quam vis communicandi et determinandi in objecto sensibili et singulari formam universalem, per quam capax fit et habile redditur ad hoc, ut per intellectum percipiatur, et sub qua et propter quam cognitioni intellectuali subjicitur; ergo, nisi cum ontologis dicamus, cognitionem intellectualem hominis per ideas innatas haberi vel ex ratione et ideis divinis effluere immediate, cogimur penitus admittere intellectum agentem; nec enim aliter ratio sufficiens reddi potest cognitionis humanæ, prout ex sensibilibus et sensibus originem ducit.

Prob. 2.^a pars 1.º Ex ipso sensu intimo, quo in nobis experimur, ex sensibilibus repræsentationibus nos eruere repræsentationes rerum materialium absque singularitate, quarum ope hujusmodi objecta ut universalalia menti sistimus, ac intellectu percipimus, obvolvimus et meditatur. Unde egregie et merito D. Thomas, sermonem faciens de hac virtute activa, qua ideas vel species universales ex phantasmatis abstrahimus, subdit: « Et hoc experimento cognoscimus ¹, dum percipimus, nos abstrahere formas universales a conditionibus particularibus, quod est facere actu intelligibilia ». Quicumque porro ad seipsum reversus rationem operandi nostræ mentis serio percipiat, animadvertet protinus, elaborationem quamdam idearum universalium ex sensibilibus in nobis adesse, ex qua et per quam in cognitionem intellectualem rerum materialium devenimus; « non enim aliter, inquit ipsemet D. Thomas, in notitiam harum actionum (intellectus agentis et possibilis) venissemus, nisi eas in nobis experiremur » ².

Præterea: in memoria sensitiva et imaginatione existunt et conservantur imagines seu phantasmata rerum corporali-um, quibus utimur, dum volumus: ergo in intellectu, qui

¹ *Sum Theol.*, 1.^a p., q., 79, art. 4.º

² *Sum. Cont. Gent.*, 1. 2.º, c. LXXVI.

proculdubio virtus est superior ac nobilior imaginatione, admittendæ sunt ideæ sive species objecta *intelligibiliter* repræsentantes, sicut in imaginatione sensibiliter tantum et singulariter repræsentantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objicies 1.º Idem dicere oportet de sensu ac de intellectu, cum utraque facultas cognoscendi sit; sed non datur sensus agens; ergo...

Resp. dist. maj. Idem dicere, *servata proportione et habita ratione* naturæ propriæ utriusque, conc.; *secus*, neg. Et neg. cons. et paritatem. Equidem sensus, utpote potentia aliqua ratione materialis et facultas utens organo corporeo, moveri et affici potest immediate ab ipsis objectis sensibilibus et materialibus; at intellectus, utpote vis pure spiritualis, inorganica ac fere divina, a conditione materiæ, sensibilitatis et individuationis nimis secernitur, ut ab eis affici immediate queat, aut eadem in se immediate recipere objective, ut intelligantur. Unde indigent prius quasi *spiritualizari* (venia sit verbo) et elevari ad ordinem pure intelligibilem per formam universalitatis, quæ est forma connaturalis cognitionis intellectualis in homine.

Instabis cum Balmes. Ideo juxta Scholasticos requiritur intellectus agens, quia sensibilia nequeunt immediate conjungi intellectui, qui est virtus pure spiritualis ac superioris naturæ et ordinis; atqui hæc ratio nulla est, cum intellectus agens etiam sit virtus pure spiritualis ac superioris ordinis; ergo...

Resp. omissa maj., neg. min. Intellectio namque, ut dixi, non per agentem, sed per possibilem intellectum perficitur et completur; atque intellectio hæc receptionem objecti percipiendi prærequirit, saltem prioritate naturæ; unde intellectus possibilis, qua talis et quatenus receptivitatem objecti intelligibilis includit, est potentia passiva; quo sensu docet etiam merito D. Thomas, quod *intelligere est quoddam pati*.

Jam vero, quamvis detur, repugnare, ens superius recipere et pati ab inferiori, ac proinde intellectum, qua possibilem, a re sensibili; at minime repugnat, ens superius *agere* in inferiori, ut videre licet in Deo, ex. c., qui, quamvis nihil a creaturis nec corporibus recipiat nec patiatur, at in ea proculdubio agere potest. Similiter ergo, licet intellectus humanus ex ea parte, qua passivus est, sensibilibus repræsentationibus immediate nequeat conjungi, bene tamen potest istis conjungi *agendo* et operando ad determinationem formæ universalis, qua constituitur objectum immediate recipiendum in intellectu ac intellectuali cognitione cognoscendum.

Omissi majorem, quia non est hæc unica ratio necessitatis intellectus agentis, ut Balmes supponit. Atque, ut alia præteream, exigitur, ut intelligibilitatem actualem objecto tribuat, simulque ut per species sive ideas universales in repræsentando possibilis intellectus determinetur objective ad proprium actum.

Obj. 2.º Saltem intellectus agens nequit esse facultas propria vel inhærens animæ, sed Deus ipsemet vel substantia aliqua separata; ergo... Prob. ant. Intellectus agens, ex dictis et mox dicendis, est principium efficiens intellectualis cognitionis, quæ præsertim constituitur et constat veritatibus necessariis; atqui facultas, qua hujusmodi veritates adsequimur, debet esse una et eadem in singulis hominibus, cum omnes consentiant in cognitione veritatum necessariorum; et similiter eadem sunt in omnibus ideæ intellectuales, quibus hujusmodi objecta et veritates percipimus; ergo intellectus agens, per quem ad hujusmodi veritates pervenimus ac ideas horum objectorum acquirimus, oportet, quod sit aliquid extra animam existens, ac proinde vel substantia separata Averroistarum, vel ratio impersonalis Cousin et ejus asseclarum.

Resp. conc. ant. et maj., dist. min. Facultas, etc., debet esse una et eadem *specie*, conc.; *numero*, neg. Itaque ex eo, quod veritates necessariae, immutabiles et universales ab omnibus et singulis hominibus intelligantur, optime infertur,

facultatem intelligendi esse eandem specie in hominibus, sive facultas hæc accipiatur pro intellectu agente, sive pro possibili, sive pro utroque simul: siquidem facultas hæc, utpote participatio luminis increati ac impressio divinarum idearum, continet vim ad præfatas veritates capessendas, quæ vis similis quidem, at non eadem numero inest omnibus hominibus.

Obj. 3.º Intellectus agens est principium, quo cognoscimus indeterminatum et universale; ergo nequit esse aliquid *personale* seu proprium hominis. Prob. cons. Id, quod est determinatum et singulare, nequit esse principium cognitionis indeterminatæ et universalis; sed, si intellectus agens est quid *personale* sive vis formaliter inhærens animæ, est aliquid singulare; ergo...

Resp. neg. cons. Ad prob., dist. maj. Si sit determinatum et singulare tam quoad *esse*, quam quoad *potentiam*, conc.; si sit determinatum et singulare quoad *esse*, non vero quoad *potentiam*, neg. Intellectus ergo noster, non secus ac ipsa anima, cujus perfectio est, in seipso et quoad *esse* est aliquid singulare; quod tamen nihil obstat, quominus ipsius potentia et vis cognitrix intelligibilis ordinis, qui super omnia materialia et singularia sensibilia elevatur, non tantum universalis et quodammodo indeterminata, sed fere infinita sit, quippe quæ ad omne ens porrigitur.

Posset etiam dici, quod intellectus est potentia indeterminata et singularis, si spectetur *subjective* et prout quædam vitalis facultas animæ; est vero indeterminata et universalis, si spectetur *objective* et prout facultas intelligens seu intelligibilis ordinis.

Quæres 1.º Quodnam sit munus proprium intellectus agentis?

Resp. Munus proprium intellectus agentis, generatim loquendo, est communicare intelligibilitatem actualem rebus sensibilibus et singularibus, eas reddendo vel sistendo intellectui possibili sub forma universalitatis, ut per ipsum percipi queant. Sed tamen

Quæres 2.º Quanam ratione id efficiat intellectus agens?

Resp. Per abstractionem specierum sive idearum intelligibilium, quæ naturam percipiendam intellectui sistant vel repræsentent absque singularitate. Hæc duo pronuntiata certa et indubia esse oportet apud philosophum quemcumque, qui ideas innatas rejiciat, sicut certa et indubia sunt apud D. Thomam, qui constanter et perpetuo docet, intellectum agentem efficere et reddere intelligibilia actu per abstractionem specierum sive idearum intelligibilium sensibilia objecta, quæ ex seipsis et prout in sensu existunt, sunt intelligibilia tantum in potentia. Sed

Quæres 3.º In quo consistat sive quomodo perficiatur hujusmodi abstractio specierum?

Resp. Id nec facile explicari potest, nec inter se conveniunt quoad hoc ipsimet, qui necessitatem et existentiam intellectus agentis conceptis verbis agnoscunt et propugnant. Quod attinet ad D. Thomam, frequentius docet, hanc abstractionem fieri, quatenus intellectus agens ex vi sibi insita efformat species intelligibiles spirituales atque a phantasmatibus imaginationis penitus distinctas; non desunt tamen loca, in quibus docere videtur, hanc abstractionem fieri, quatenus intellectus agens in ipsa repræsentatione imaginationis facit apparere et sistit intellectui possibili naturam ibi contentam vel repræsentatam, absque eo, quod appareant conditiones singularitatis. Docet etiam frequenter D. Thomas, phantasmata prædicta *illuminari* ab intellectu agente, quæ *illuminatio* videtur esse apud ipsum quasi præparatio quædam ad abstractionem idearum; siquidem per illam redduntur «habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur».

SCHOLIUM

Docet Rosmini, illuminationem phantasmatum, de qua D. Thomas loquitur, in eo sitam esse, quod intellectus agens ideam *entis possibilis* sibi innatam applicat et accomodat repræsentationibus illis imaginationis, ex quo universales et

intelligiles actu redduntur. Quæ Rosmini opinatio ingeniosa quidem est proculdubio, sed tamen gratuita, cum tota innitatur hypothesi ideæ innatæ entis possibilis, quæ a D. Thoma rejicitur.

§ III

De intellectu possibili.

Ut jam supra innuimus, hominis intellectus, quatenus vim obtinet recipiendi in se ideas intelligibiles sive repræsentationem objecti ut *universalis*, ipsumque per has ideas percipiendi, nuncupatur *intellectus possibilis*, cujus natura, attributa et actus summatim et compendio sic exponi queunt.

1.º Quoniam rationalis mens, ut postea demonstrabitur, nullas rerum ideas per naturam insitas actu et explicite habet, merito dici potest cum D. Thoma *pura potentia in ordine intelligibili*; quæ potentialitas menti ratione intellectus possibilis congruit, non quidem eo sensu, quod iste nullam activitatem absolute sibi vendicet, sed quia caret activitate et vi ad acquirendas et producendas ideas, quæ objectum intelligibile actu reddunt per repræsentationem universalem (*species intelligibiles, species impressas*), id enim spectat ad intellectum agentem.

2.º Nihilominus, semel in actu factus per hujusmodi ideas, et postquam per easdem objectum percipit et cognoscit, ipsius notionem vel conceptum (*ideam expressam*) sibi efformando, jam potest per reflexionem, analysim et comparisonem horum conceptuum, ideas alias sibi efformare et acquirere, quibus vel partem objecti antea cogniti, vel ipsum sub majori vel minori universalitate sibi repræsentat et intelligit.

3.º Possibilis ergo intellectus est simul potentia passiva et activa. Est potentia *passiva*, 1.º quatenus ideas vel potius objecta, quæ intelligit, nec in seipso habet, nec ex seipso acquirit, sed a sensu per intellectum agentem; 2.º quatenus

actio intelligendi, utpote immanens, in ipso recipitur. Est potentia *activa*, quatenus dicit actionem intelligendi objectum, quæ vera et vitalis est ipsius actio. Intellectualis namque cognitio objecti, sive per simplicem perceptionem, sive per judicium, sive per discursum et ratiocinationem peragatur, ad intellectum possibilem spectat.

4.º Ex quibus colligi facile potest, quare hujusmodi intellectus dicatur *possibilis*, atque etiam *pura potentia*. Dicitur *possibilis*, quia potest et omnes ideas recipere, et omnia entia intelligere. Dicitur *pura potentia*, qua initialiter nullam ideam nullumve objectum intelligibile prout intelligibile in seipso possidet, sed nudam facultatem, seu vim intelligendi. Dico prout *intelligibile*, quia, quamvis ipsemet intellectus sibi ipsi præsens sit, at intelligibilis actu non evadit quoad nos, nisi dum actum elicit circa objectum aliquod ab intellectu ipso distinctum: quandoquidem potentiam intellectualem in actu et per actum intelligendi agnoscimus et intuemur.

5.º Falluntur ergo vehementer atque a D. Thomæ doctrina discedunt in re hac: 1.º qui intellectum *possibilem* cum intellectu *passivo* confundunt; hic namque apud Scholasticos et D. Thomam pro cogitativa communiter accipitur: 2.º qui *possibilem* intellectum nullam activitatem includere existimant, ipsumque habent tamquam puram *receptivitatem* idearum in anima: 3.º qui putant, omnem abstractionem idearum pro objecti intellectione perfici per solum intellectum agentem; etenim, ut jam innui, intellectus possibilis potest objecta semel cognita vel conjungere, vel dividere per comparisonem, analysim, reflexionem et precisionis, ac proinde sibi ea sistere et repræsentare quasi sub nova forma novoque gradu universalitatis¹.

¹ Circa intellectum agentem et possibilem vide *Estudios sobre la Filosofia*, etc., lib. 5.º, cap. vi, vii, viii, ix, xii et passim.